

Pro Evropu, ale proti Euru

Jana Maláčová

Evropa pro mě byla vždy důležitá, nejen protože patřím ke generaci, která v rané dospělosti o návratu do Evropy snila a vzápětí si mohla výhod evropanství jako první užívat. Zažila jsem něco, co bylo pro naše rodiče naprosto nepředstavitelné a pro naše děti je už naopak zase úplně samozřejmé. Celý můj dospělý život, soukromý i pracovní, je spjatý s Evropskou unií, cítím se být Evropankou a jen těžko si dovedu život mimo Evropu a bez Evropské unie představit.

Když jsem v roce 1999 odmaturovala, rozhodla jsem se jít na rok sbírat zkušenosti do Německa jako au pair. Strašně jsem toužila vycestovat do Evropy a naučit se německy. Tehdy bylo na delší pobyt u našich západních sousedů potřeba vízum. K jeho získání jsem musela dojít osobně na německou ambasádu, vystát si několikahodinovou frontu, správně vyplnit žádost, dodat milion potvrzení a příloh a doufat, že mě za několik týdnů pozvou znovu na pohovor, který prověří, že nejsem pro vysněnou zemi bezpečnostní riziko a nebudu pro ni ekonomickou přítěží. Pak následovaly další týdny čekání na zpracování mé žádosti a další čekání ve frontě na ambasádě pro vyzvednutí víza. Při cestě přes hranice pak pasová a osobní kontrola, kdy mi celníci důkladně prohledali celý kufr. Zkrátka to byly dnes již nepředstavitelné útrapy.

Když se má němčina zlepšila, začala jsem ve Frankfurtu nad Mohanem na Goethe univerzitě studovat politologii. Vstup své rodné země do Evropské unie v roce 2004 jsem v Německu samozřejmě hodně prožívala a těšila jsem se, až budu plnohodnotnou Evropankou. Po studiu a návratu do ČR jsem začala pracovat na Ministerstvu pro místní rozvoj v oblasti EU fondů. Evropou jsem žila neustále. Za pár let jsem už jako zástupkyně horní komory Parlamentu ČR při Evropském parlamentu odhodila růžové brýle a začala vnímat unijní nedostatky. Po třech letech jsem se vrátila do Prahy, kde jsem na Úřadu vlády měla zlepšit komunikaci Česka s evropskými institucemi, tak abychom naše členství uměli lépe využít. Upřímně, po dvaceti letech v EU to stále neumíme. Asi proto, že máme vztah k Evropě stále nevyjasněný. Poslední Koncepti ČR v EU byla zpracována pod mým vedením a schválena vládou v dubnu 2015. Nejlepším důkazem je ministr pro evropské záležitosti, který si médiím stěžuje, jak lidé Evropu nemají rádi. Přitom to je v podstatě jeho jediný úkol – převyprávět lidem takový příběh, který je pro sjednocenou Evropu zase nadchne.

Já osobně si myslím, že národním zájmem České republiky, desetimilionovou zemi v srdci Evropy, je být členem silné Evropské unie. Výkřiky o vystoupení z EU a znovunabytí suverenity Česka, považuji za nebezpečné a mimořádně hloupé. V globalizovaném světě, kde spolu soupeří Spojené státy s Čínou, a které, i když ještě ne v ekonomickém výkonu, ale jistě v lidnatosti předbíhá Indie, je snění o svébytnosti státu velikosti běžné asijské aglomerace směšné.

Tohle přesvědčení ze mě ale nedělá nekritickou eurohujerku. Vnímám, že Evropská unie své obyvatele mnohokrát zklamala. Evropská integrace se často soustředí na spoustu zbytečností, sešňorává náš život byrokratickými pravidly a do řešení velkých a urgentních

problémů se nepouští. Týká se to zejména oblasti sociální spravedlnosti. Vstup do Evropské unie spousta našich občanů spojovala s nadějí na brzké dohnání západních mezd a životní úrovně. I domácí politické elity se „směřováním na Západ“ často ohánějí. Naposledy vláda Petra Fialy. Realita je ale úplně někde jinde a my z toho viníme i Brusel. Ačkoliv se některým našim regionům daří v HDP poměrně dobře dohánět západní Evropu, v kvalitě života obyvatel se to projevuje jen velmi nepatrně a rozhodně ne tak rychle, jak jsme před dvaceti lety očekávali. Zatímco v cenách zboží jsme Německo a jiné vyspělé státy Unie již dohnali (a leckdy i předehnali), v kvalitě zboží tomu tak často není. A v kupní síle nadále za Západem zaostáváme. Brusel často ignoruje každou kravinu, ale tyto problémy každodenního života ignoruje. Zatímco kapitál volně proudí k nám i ven, jen málo z vytvořených hodnot a zisků zůstává na území ČR. Příliv zahraničních investic přinesl Čechům a Češkám spoustu pracovních příležitostí, často však pohříchu mizerně placených. Zahraniční kapitál rovněž v mnoha oblastech zlikvidoval domácí výrobu a stali jsme se hospodářským přívěškem, nebo spíše kolonií Německa. Levná práce a nízké daně se staly pastí, ze které je obtížné uniknout.

Za zásadní bod zlomu našeho vztahu s EU však považuji migrační vlnu z doby syrské občanské války a debatu o potřebě nově příchozí přerozdělit v rámci Evropy na základě kvót. Z těch, co říkali, že Česko neumí integrovat ani „svoje“ Romy, natož lidi z úplně jiných kultur, liberální média rovnou vyrobila rasisty a xenofoby. Z odporu proti masové migraci vyrostla u nás, ale i v celé východní Evropě řada protisystémových hnutí a stran, které začaly hrát na identitární a etnickou strunu a zpochybňovaly celý projekt evropské integrace. Ta se v období pandemie covidu dostala ještě více do hluboké defenzivy v důsledku nepromyšlených a mnohdy i zbytečně přehnaných opatření jednotlivých členských zemí a jejich vlád, které začaly uzavírat hranice a v boji s virem upřednostňovat vlastní zájmy. Ačkoliv postupně převážil koordinovaný přístup a unijní spolupráce, důraz na vakcinaci a další zásahy do svobod jednotlivců a firem znovu posílily antisystémové strany, které využívaly toho, že restriktce dopadaly na různé skupiny obyvatel různou silou. Pocit nespravedlnosti a bezmoci ve společnosti dále narůstal. Na oblibě tak získávaly strany slibující návrat k přirozenému řádu uvnitř samostatné národní občiny, kde se prý dá vše uřídit zdravým selským rozumem. Tito obchodníci se strachem začali požadovat rychlý rozchod se zbytkem Evropy. Radikalita tohoto požadavku však zakrývá fakt, že odchod z EU neřeší ani jeden z problémů, kterým Česko čelí: nefunkční státní aparát, neschopnost dohodnout se napříč politickým spektrem, neschopnost formulovat vlastní zájem, a tudíž vizi pro naši zemi i to, že peníze a byznys rozhodují nad politikou.

Odpor vůči Evropě byl tak na vzestupu ještě před tím, než se naplno rozjely protesty proti politice Zeleného údělu, kterým se Unie snaží zbavit závislosti na spalování uhlíkatých paliv a stát se do roku 2050 klimaticky neutrální. Máme před sebou další příklad toho, kdy se bohubilá myšlenka realizuje způsobem, pro který je těžké získat podporu obyvatel. Protože Zelený úděl ve své současné podobě lidem přináší zhoršení materiálních podmínek a ohrožuje kvalitu života, na kterou byli dosud zvyklí. Někteří se budou muset uskromnit mnohem více než jiní, a bude jich většina. A tak opět narážíme na klíčovou potřebu sociální spravedlnosti.

Když už jsme si mysleli, že nemůže být pro neúspěšnější mírový projekt v historii – evropskou integraci – hůře, přišla rusko-ukrajinská válka. V jednu chvíli se mohlo zdát, že Evropa pod hrozbou vnějšího ohrožení našla nový stimul pro hlubší integraci a posílení spolupráce v obranné a zahraniční politice, včetně vymanění se ze závislosti na Spojených státech amerických. Státy východního křídla Unie se staly poprvé od svého přijetí aktivním hybatelem evropské politiky a převzaly od původního unijního jádra iniciativu i v dalších oblastech unijní politiky. Evropa dokázala najít shodu i v tak složitém tématu, jakým je masová migrace. Příliv ukrajinských uprchlíků vzedmul i u nás ve východní Evropě míru solidarity, kterou možná málokdo očekával. Postupně se ale ochota lidí nově příchozím pomáhat vyčerpala, a to především proto, že ve společnosti převládl pocit, že naše vláda nepomáhá všem, ale jen některým. Naplno se pocit nespravedlnosti projevuje nyní, kdy se lidé vyrovnávají s důsledky bezprecedentní inflace, která připravila střední třídu o úspory a nižší vrstvy o zbytek životních jistot. Opět se ukazuje, že bez fungující sociální politiky není možné budovat soudržnou a solidární společnost. Ve společnosti nedostatku narůstá pocit ohrožení a potřeba ochrany. V Česku dochází k omezování svobody slova, což přináší další znejistění a hluboké rozdělení společnosti. Protisystémová a nacionalistická hnutí opět nabízejí jednoduchá řešení a sílí. Uvažovat v této situaci o přijetí eura, vzniku evropské armády nebo rozšíření Unie na Balkán se jeví jako čiré bláznovství.

Politické elity v ČR až na vzácné výjimky nepřicházejí s nějakou pozitivní vizí pro pokračování evropské integrace. Členství v Evropské unii je u nás často, zejména z některých pravicových politických pozic, zpochybňováno jako příliš byrokratický projekt a jsou zdůrazňovány ty aspekty evropských politik, které se snaží regulovat trh a napravovat některá jeho selhání. Typicky se tak na pranýři ocitá dotační politika, která nejenže přerozděluje veřejné peníze na netržním základě, ale zároveň je také provázena řadou podmínek a pravidel. Výsledky, kterých společná zemědělská, ale i kohezní politika dosahují, jsou zpochybňovány a Unie je fackovacím panákem těchto militantních tržních džihadistů. U lidí, kteří se dotační soutěže z povahy věci nemohou účastnit, vyvolávají pocit, že celý ten bláznivec platí ze svých daní. Přiznávám ale, že kdybych měla kouzelný proutek, tak bych zařídila, aby se z evropských peněz financovalo několik málo priorit. Tak by se tyto peníze daly uhlídat a všem bylo jasné, co se za ně postavilo. Aby se dalo lidem jednoduše říct, díky Evropě máme všechna krajská města propojená skutečnými rychlovlaky, které tu jezdí jako šaliny po Brně. Díky penězům z EU máme nejlepší systém vzdělávání v Evropě, díky němuž mají lidé chuť na sobě v každém věku pracovat. S pomocí peněz z Bruselu jsme vybudovali dostupné a ekologické bydlení pro mladé, seniory, samoživitelky i hendikepované.

Na čem se s českými pravicovými euroskeptiky shodnu, je odpor k bruselské byrokracii. Zároveň přiznávám, že na otázku, jak jinak sladit předpisy 27 zemí a nalézt jednotné a jednoduché řešení, na kterém se dokáží shodnout všichni, odpovědět nedokážu. Každý z nás si s údivem poklepe na čelo, když spatří rozsah žádosti o podporu nebo objem pravidel, které musí člověk dodržet, pokud chce dotaci získat. Daňového poplatníka přivádí k zuřivosti každoměsíční stěhování Evropského parlamentu z Bruselu do Štrasburku. Tento pravidelný cirkus na kolečkách se stal mementem nesmyslného plýtvání. S úžasem hledíme na to, že Unie sice reguluje

kdejakou prkotinu, ale i nadále trpíme dvojí či trojí kvalitou potravin anebo máme i dvacet let po vstupu do EU poloviční mzdy než Německo.

Už z toho je jasné, že já naopak ze své levicové perspektivy vidím nedostatky společných unijních politik v nedostatečném přerozdělování. Nikdy nedokážeme plnohodnotně snižovat rozdíly v hospodářské a sociální vyspělosti, pokud budeme na společný evropský projekt přispívat zhruba jedním procentem HDP. Těžko se můžeme vyrovnat vyspělosti plně federalizovaných Spojených států, pokud nedojde k rozpočtovým transferům ve výši alespoň 20 procent HDP celé Evropské unie. Včetně přímých transferů občanům. Považuji za samozřejmé, že přerozdělování má probíhat směrem od vyspělých a bohatých států Unie k těm méně vyspělým. Na příkladu ČR lze ovšem doložit, že transfery probíhají spíše opačným směrem. Často se operuje argumenty, kolik nám členství v EU na platbách unijního rozpočtu přineslo dodatečných prostředků. Ministerstvo financí bedlivě sleduje, o kolik miliard korun zůstáváme v pozici čistého příjemce. Málokoho však napadne, že v důsledku odlivu kapitálu formou dividend anebo i transferových cen přicházíme ročně zhruba o dvojnásobek toho, co k nám formou dotací a přímých plateb z rozpočtu EU přiteče. Zde vidím pochopitelně prostor k reformám, bez nichž se neposuneme směrem k sociálně spravedlivé společnosti ani k větší podpoře evropského projektu.

Stejně závažný problém představuje tzv. demokratický deficit v EU, kdy o naší budoucnosti a zákonech rozhodují ve velké míře „nikým nevolení úředníci“. Ať už na straně neustále moralizující Evropské komise nebo prostřednictvím těch na Radách EU, kteří za zavřenými dveřmi prosazují pozice, které ovlivňují život 450 milionů lidí. A jak to, že Evropský parlament nemá zákonodárnou iniciativu? Jak si pak může říkat Parlament? Červeným hadrem je pak vláda práva, kdy všichni vidíme, že Evropská komise při různých problémech přistupuje k členským státům odlišně a „dovoluje si“ zejména na východoevropské a jižní členy EU. Opět je zde živen pocit nerovnosti a z ní plynoucí nespravedlnosti. Lidé nikdy nepřijmou za svůj žádný projekt, který jim neumožní o něm spolurozhodovat a získávat z něj výhody na rovném základě.

Veřejným míněním ale nejvíce otřásá debata, která propojuje rozšiřování EU o další země – zejména Ukrajinu – s vnitřní reformou Evropské unie a má zahrnovat především omezení práva veta. To by mělo přispět k efektivnějšímu rozhodování v Unii. Osobně si myslím, že se v této oblasti hraje s Ukrajinou nebezpečná a falešná hra. Celá diskuze totiž zcela opomíjí, že Ukrajina byla před válkou a bohužel ještě nějakou dobu stále bude rozpadlý a zkorumpovaný stát ovládaný oligarchy, který na členství v EU ani NATO není v žádném případě připraven. Přijetí Ukrajiny do EU nikdy nebylo myšleno vážně a má pouze symbolizovat sympatie s Ukrajinou a vyjadřovat averzi proti Rusku. Nicméně vstup Ukrajiny by evropskému projektu zasadil obrovskou, možná poslední, ránu. Třeba se to za pár desítek let změní, ale rozhodně se nejedná o téma, na které bychom měli upřít veškerou naši pozornost. Podobně vidím i zrušení práva veta bez zásadních změn ve financování evropského rozpočtu. Bez robustního redistribučního mechanismu, který bude dlouhodobě a systematicky pomáhat těm slabším státům, nemohou jednotlivé členské země o své veto

přijít. Zároveň už teď vidíme, že se u nás celá debata redukuje na fakt, že ztratíme nástroj na prosazení vlastních zájmů a bude rozhodováno proti nám.

Podobné černo-bílé vidění světa vládne v otázce o přijetí eura. Ti, co chtějí euro, tak argumentují, že si to přejí firmy, že to ulehčuje cestování občanům a že máme být součástí prestižního klubu a jasně ukázat, kam patříme. A každý, kdo je vzdělaný a není dezolát, tak to prý musí chápat. Vůbec zde neprobíhá debata, proč euro odmítají Dánsko a Švédsko. Na druhou stranu je pravda, že nás dosavadní suverénní měnová politika neochránila od hlubokého propadu kupní síly v důsledku inflace v posledních dvou letech i při předchozích kurzových intervencích ČNB. Česká měna také nevedla k překotnému hospodářskému růstu, který by nás konečně nasměroval mezi bohatší členské státy Unie. Zároveň se ale vůbec nebavíme o tom, zda je euro skutečně nástroj, který pomáhá k rozvoji všem svým členským státům, nebo se pouze podřizuje zájmům jádrových zemí eurozóny. Pokud má totiž hospodářská a měnová unie skutečně fungovat, potřebuje i pevnou fiskální politiku, která vede k silné redistribuci. O tom už jsem psala výše. Žádnou aktuální veřejnou debatu, natož politickou vůli, tímto směrem nevidím. Jak ale můžeme provozovat společnou hospodářskou politiku v zemích, které si konkurují daněmi, cenou práce, lákáním investorů nebo v cenách energií? A co morální hazard, když přijetím eura přebíráme odpovědnost za dluhy ostatních členských států? Třeba i bohatších, než je Česká republika. A co teprve ta nejdůležitější otázka. Jak se bude Česko, když přijmeme euro a nebudeme mít vlastní měnový kanál, vyrovnávat s externími ekonomickými šoky? Levicovní ekonomové tvrdí, že by euro vytvářelo další, systematický tlak na pokles mezd v případě problémů, které by Česko zasáhly. To bude nejspíše hlavní důvod, proč jsou neoliberalové vůči euru naprosto nekritičtí. A v neposlední řadě, jak správně připomněli zástupci ČMKOS, pokud se máme seriózně o euru bavit, pojďme si říci, na jaké úrovni měnu zafixujeme. Bude to za 19 korun za euro, nebo za 25 korun? To je totiž věc, která rozhodne o tom, jestli bychom byli v eurozóně chudí příbuzní, a také to ovlivní naši ekonomiku na desetiletí dopředu. Celá debata o euru je tedy nesmírně povrchní, hysterizující a má za účel odvést pozornost od skutečných problémů české i evropské ekonomiky. Osobně jsem toho názoru, že bychom se namísto debaty o přijetí eura měli soustředit na mzdovou konvergenci Česka se Západem a také na přežití českého průmyslu. Náš hospodářský model se vyčerpal a do toho se potýkáme s drahými energiemi, zastaralou infrastrukturou, stárnutím obyvatelstva, automatizací a robotizací. Přijetí eura žádný z těchto problémů nevyřeší.

A takto bych mohla diskutovat každou další politiku EU, jednu po druhé. Třeba pravidla hospodářské soutěže EU nám neumožňují si vytvořit vlastní, národní šampiony i když staré členské státy je už ale mají. Jenže kritizovat je vždy jednodušší než se snažit o společné soužití. A mně na Evropě záleží. A když se podívám na mapu světa, tak k ní nevidím alternativu. Proto skončím tím, že na Evropské unii mi nejvíce vadí její neochota řešit zásadní témata – daňový závod ke dnu a toleranci daňových rájů, sociální dumping, mzdová železná opona mezi Východem a Západem, dvojí kvalita potravin a to, že Evropská komise je téměř vždy na straně peněz, velkého byznysu a mocných. Dokud Evropa tyto obrovské nespravedlnosti nezmění, dokud nebude v EU platit pravidlo, že tam kde se podniká, se také platí daně, a že za stejnou práci náleží stejná odměna a pokud máme jednotný trh, potřebujeme jednu kvalitu zboží, bude to mít Evropa nahnuté. A popravdě řečeno je také úkolem levice, pokud jí na budoucnosti kontinentu záleží, tuhle zbabělost napravit.

This article is supported by Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. The publishers alone are responsible for the content provided; the positions presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the foundation.

Vznik článku byl podpořen nadací Rosa Luxemburg Stiftung e.V., zastoupení v České republice. Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace; postoje prezentované v textu nemusí nutně představovat stanovisko nadace.